

Musiqiy ritm orqali bolalarda harakat koordinatsiyasini rivojlantirish yondashuvlari

Sadoqat Samatovna Ashurova
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqiy ritm vositalari orqali bolalarda harakat koordinatsiyasini rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy yondashuvlari tahlil qilingan. Tadqiqot doirasida ritm va harakat o'rtasidagi psixofiziologik bog'liqlik, sensomotor integratsiya mexanizmlari, koordinatsiya turlari (qo'pol va nozik motorika, ko'z-qo'l, bilateral koordinatsiya), musiqiy-ritmik harakatlarning rivojlantiruvchi ta'siri keng o'rganilgan. Maqolada musiqiy ritm orqali koordinatsiyani rivojlantirishning asosiy yondashuvlari: Dalcroze euritmikasi, Orff-pedagogikasi, ritmik gimnastika, musiqiy-harakat terapiyasi, body percussion, koordinatsion o'yinlar va mashqlar tizimi atroflicha yoritilgan. Yosh xususiyatlariga mos mashqlar, diagnostika va baholash metodlari, maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash xususiyatlari ham tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: musiqiy ritm, harakat koordinatsiyasi, sensomotor rivojlanish, ritmik gimnastika, Dalcroze euritmikasi, Orff-pedagogikasi, bilateral koordinatsiya, ko'z-qo'l koordinatsiyasi, maktabgacha yosh

Approaches to developing movement coordination in children through musical rhythm

Sadoqat Samatovna Ashurova
Bukhara International University

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations and practical approaches to the development of motor coordination in children through musical rhythmic means in preschool educational institutions. Within the framework of the study, the psychophysiological relationship between rhythm and movement, mechanisms of sensorimotor integration, types of coordination (gross and fine motor skills, eye-hand, bilateral coordination), and the developmental effect of musical-rhythmic movements were extensively studied. The article comprehensively covers the main approaches to the development of coordination through musical rhythm: Dalcroze eurhythmics, Orff-pedagogy, rhythmic gymnastics, music-movement therapy, body percussion, coordination games and a system of exercises. Exercises appropriate to age

characteristics, diagnostic and assessment methods, and features of working with children with special needs are also analyzed.

Keywords: musical rhythm, motor coordination, sensorimotor development, rhythmic gymnastics, Dalcroze eurythmics, Orff-pedagogy, bilateral coordination, eye-hand coordination, preschool age

I. KIRISH. Harakat koordinatsiyasi - bolaning jismoniy va psixik rivojlanishining muhim ko'rsatkichi. Yaxshi koordinatsiyaga ega bola erkin, ishonchli harakatlanadi, sport va o'yinlarda muvaffaqiyatli, maktabga tayyorgarlik darajasi yuqori (yozish, chizish ko'nikmalari yaxshi rivojlangan). Koordinatsiya buzilishi esa turli rivojlanish muammolariga olib keladi.

Musiqiy ritm - koordinatsiyani rivojlantirishning natural, samarali, bolalarga yoqimli vositasi. Ritm va harakat o'rtasida chuqur, tabiiy bog'liqlik mavjud. Bola musiqani eshitganda, uning tanasi tabiiy ravishda harakatlanishga intiladi - bu instinktiv reaksiya. Ushbu tabiiy bog'lanishni pedagogik maqsadlarda ishlatish - musiqiy-harakat tarbiyasining asosi.

Koordinatsiya - bu turli muskul guruhlarining uyg'un, maqsadga yo'naltirilgan hamkorligi, natijada aniq, samarali harakat amalga oshadi.

Musiqiy-ritmik tarbiya - bu musiqa va ritm vositalari orqali bolalarning harakat madaniyati, koordinatsiya, plastiklik, musiqiy-harakat muvofiqligi, estetik tuyg'ularini rivojlantirish jarayoni.

II. RITM VA HARAKAT: NAZARIY ASOSLAR

2.1. Psixofiziologik mexanizmlar

Audial-motor aloqa:

Miyaning turli qismlari o'rtasida aloqa:

- Eshitish qobig'i (temporal lobe) - musiqani, ritmni qabul qiladi
- Motor qobig'i (frontal lobe) - harakatni boshqaradi
- Serebellyum (bosh miya orqa qismi) - koordinatsiya, muvozanat

Ritm eshitilganda, bu qismlar faollashadi va o'zaro aloqa qiladilar. Natija - harakatning musiqaga sinxronizatsiyasi.

Sensomotor integratsiya:

Sensorli (sezgi) ma'lumotlar va motor (harakat) javobning birlashuvi:

- Eshitish - ritm
- Ko'rish - harakat ko'rsatish
- Proprioepsiya - o'z tanani fazoda sezish
- Vestibular - muvozanat

Bularning hammasi birgalikda - muvofiq, koordinatsiyalangan harakat.

Ritmning tashkil etuvchi ta'siri:

Ritm - bu tartib, struktura, bashoratlanuvchanlik. Ritm harakatni "tashkil etadi":

- Aniq boshlanish va tugatish nuqtalarini belgilaydi
- Tezlikni (tempo) sozlaydi
- Energiya sarflanishini tartibga soladi
- Harakatni avtomatlashtirishga yordam beradi

2.2. Koordinatsiya turlari

Qo'pol motorika (katta muskullar):

- Yurish, chopish, sakrash
- Katta harakatlar (qo'llarni silkitish, tanani egilish)
- Muvozanat

Nozik motorika (kichik muskullar):

- Barmoqlar, qo'l harakatlari
- Yozish, chizish uchun muhim
- Ko'z-qo'l koordinatsiyasi bilan bog'liq

Bilateral koordinatsiya:

- Ikki tomonni (o'ng va chap) sinxron ishlatish
- Masalan: ikki qo'l bilan bir vaqtda qo'l chalish
- Miyaning ikki yarim sharini birlashtiradi

Ko'z-qo'l koordinatsiyasi:

- Ko'rgan narsaga aniq qo'l bilan yetib borish
- Masalan: uchib kelayotgan to'pni ushlash
- O'qish, yozish uchun muhim

III. MUSIQIY RITM ORQALI KOORDINATSIYANI RIVOJLANTIRISH YONDASHUVLARI

3.1. Dalcroze euritmikasi

Tarix:

Emile Jaques-Dalcroze (1865-1950), shveytsariyalik musiqiy pedagog. U sezdi: ko'plab talabalar ritmni intellektual tushunadilar, ammo "his qilmaydilar", tanada sezmaydilar. Shuning uchun u "ritmik gimnastika" yoki "euritmika" (yaxshi ritm) usulini yaratdi.

Prinsipi:

Musiqaning barcha elementlari (ritm, melodiya, garmoniya, dinamika, forma) harakat orqali o'rganiladi va his qilinadi. "Tana - birinchi asbob".

Asosiy mashqlar:

Solfegj corporal (tana solifejio):

- Har bir nota davomiyligi o'z harakatiga ega
- Chorak nota = qadam
- Yarim nota = ikki qadam
- Butun nota = to'rt qadam

Plastique animée (jonli plastika):

- Musiqaning strukturasi (fraz, qism, forma) harakat orqali ko'rsatiladi
- Masalan: A qism - bir harakat, B qism - boshqa harakat

Improvizatsiya:

- Musiqa chaladi, bolalar erkin, spontan harakat qilishadi
- Musiqaga his-tuyg'ular orqali javob berish

Maktabgacha yoshda qo'llanish:

- Oddiy tempolarni farqlash: sekin yurish - tez chopish
- Dinamikani harakatda: forte - katta harakatlar, piano - kichik
- Metrik urmalar: kuchli zarba - oyoqni bosish, kuchsiz - qo'l chalish

3.2. Orff-pedagogikasi

Tarix:

Carl Orff (1895-1982), nemis bastakor va pedagog. U "Schulwerk" (maktab ishi) kontsepsiyasini yaratdi: bolalar uchun elementar musiqa va harakat.

Prinsipi:

Musiqa, harakat va so'z (she'r) ning sintezi. Bolalar faqat "qabul qiluvchi" emas, balki faol "yaratuvchilar" - ular o'zlari musiqa, ritm, harakat yaratishadi.

Asosiy elementlar:

She'riy ritm:

- She'r - tabiiy ritm manbai
- She'rni ritmik ravishda o'qish, so'zlarni harakatlar bilan birlashtirish

Elementar asboblari:

- Orff asboblari: ksilofon, metallofon, zarb
- Sodda, bolalar uchun qulay
- Ritmik eskort, ostinato (takrorlanuvchi naqsh)

Harakat:

- Oddiy xalq raqslari
- O'yinlar, dramatizatsiya
- Bolalar o'zlari harakatlarni yaratishadi

Maktabgacha yoshda qo'llanish:

- She'rni ritmik o'qish va qo'l chalish
- Oddiy ritmlarni Orff asboblari bilan chalish va shu ritmga harakat
- "Echo" (exo): pedagog ritmik harakat - bolalar takrorlaydi

3.3. Ritmik gimnastika

Mohiyati:

Jismoniy mashqlar musiqiy ritm ostida, musiqaning xarakteriga mos ravishda bajariladi.

Maqsad:

- Jismoniy rivojlanish (kuch, chidamlilik, moslashuvchanlik)
- Koordinatsiya, plastiklik

- Musiqiy sezgirlik

Mashqlar:

Umumiy rivojlantiruvchi mashqlar (ORM):

- Bosh, qo'llar, tana, oyoqlar uchun mashqlar
- Har bir mashq aniq musiqiy ritm ostida
- Musiqaning tempi mashq intensivligini belgilaydi

Yurishning turli shakllari:

- Oddiy yurish, oyoq uchida, tovon ustida
- Musiqaning temposi yurish tezligini belgilaydi

Chopish:

- Yengil, jo'shqin musiqa ostida
- Turli yo'nalishlar: oldinga, orqaga, yonlama

Sakrash:

- Ikki oyoqda, bir oyoqda, "quyoncha"
- Musiqiy aksent (urgu) = sakrash

3.4. Body Percussion (Tana perkussiyasi)

Mohiyati:

Tana - perkussiya asbobi. Turli tana qismlaridan tovush chiqarish va ritmik naqshlar yaratish.

Asosiy texnikalar:

- Clap (qo'l chalish) - yuqori, yorqin tovush
- Pat (tizzaga urish) - o'rta tovush
- Stomp (oyoqni bosish) - past, kuchli tovush
- Snap (tillashish) - yuqori, nozik tovush

Koordinatsiya rivojlanishi:

- Ikki qo'l sinxronizatsiyasi (qo'l chalish)
- Qo'l va oyoq koordinatsiyasi (pat + stomp)
- Murakkab kombinatsiyalar: Clap-Pat-Stomp-Snap

Mashqlar:

Oddiy ketma-ketlik:

- Clap (2 marta) - Pat (2 marta) - Stomp (2 marta)
- Avval sekin, aniq, keyin tezroq

Musiqiy eskort:

- Tanish qo'shiqni body percussion bilan eskort qilish

Kanon:

- Birinchi guruh boshlay di, ikkinchi bir takt kechikib takrorlaydi

3.5. Musiqiy-harakat terapiyasi

Mohiyati:

Musiqqa va harakat vositalari yordamida bolalarning jismoniy, emotsional, kognitiv muammolarini bartaraf etish yoki yumshatish.

Qo'llanish:

- Maxsus ehtiyojli bolalar (DCP, autism, DEHB, nutq buzilishlari)
- Koordinatsiya muammolari
- Emotsional buzilishlar

Metodika:

Strukturalashtirilgan mashqlar:

- Aniq maqsad (masalan: bilateral koordinatsiyani rivojlantirish)
- Aniq mashq (ikki qo'l bilan bir vaqtda zarb asboblari chalish)
- Bosqichma-bosqich murakkablashtirish

Erkin harakatlar:

- Bola musiqqa erkin, o'z xohishi bo'yicha harakat qiladi
- Emotsional ifoda, stress chiqarish

Ritmik strukturalar:

• Autik bolalar uchun: aniq, takrorlanuvchi ritmik strukturalar bashorat qilinadigan, xavfsiz muhit yaratadi

IV. YOSH XUSUSIYATLARIGA MOS MASHQLAR

4.1. Kichik yosh (3-4 yosh)

Qo'pol motorika:

"Katta va kichik qadam":

- Forte (kuchli) musiqqa - katta qadamlar
- Piano (zaif) musiqqa - kichik qadamlar

"Sakra, qo'nim":

- Oddiy qo'shiq, ritmik sakrash
- Ikki oyoqda, joyida

Bilateral koordinatsiya:

Qo'l chalish:

- Oddiy, doimiy ritm (Ta-Ta-Ta-Ta)
- Ikki qo'l bir vaqtda

Damburalar:

- Har bir qo'lda bitta dambura
- Bir vaqtda urish

4.2. O'rta yosh (4-5 yosh)

Qo'l-oyoq koordinatsiyasi:

"March":

- Yurish va qo'l harakatlari bir vaqtda
- O'ng oyoq - o'ng qo'l yuqoriga, chap oyoq - chap qo'l yuqoriga

"Qo'l chalish va oyoq bosish":

- Kuchli zarba - qo'l chalish
- Kuchsiz zarba - oyoq bosish

Nozik motorika boshlash:

Barmoqlar o'yini:

- She'r + barmoqlar harakati
- "Сорока-ворона" (rus o'yini) yoki o'zbek ekvivalenti

4.3. Katta va tayyorlov yoshi (5-7 yosh)

Murakkab koordinatsiya:

"Rubik va patting":

- Qo'llar bosh ustida qo'l chalish (rubik)
- Qo'llar tizzaga urish (patting)
- Almashtirib

"Asimmetrik harakatlar":

- O'ng qo'l - doira chizadi
- Chap qo'l - yuqori-pastga
- Bir vaqtda!

Plastik koordinatsiya:

"Lenta bilan raqslar":

- Ikki qo'lda lenta (yoki sharf)
- Musiqaga mos, muvofiq, plastik harakatlar

"Vals":

- Oddiy vals qadamlari
- Uch zarba (1-2-3), siklik harakat

V. MASHQLAR VA O'YINLAR MAJMUASI

5.1. Yurish va chopish mashqlari

**"Poezd":*

- Bolalar bir-birining orqasida - "poezd vagonlari"
- Musiqa sekin - poezd sekin harakat
- Musiqa tez - poezd tez
- Pedagog tempni o'zgartiradi - bolalar moslashadi

**"Muzlatma":*

- Musiqa - bolalar erkin harakatlanadi (chopish, sakrash)
- Musiqa to'xtasa - darhol muzlash
- Koordinatsiya + o'z-o'zini boshqarish

5.2. Qo'l koordinatsiyasi

**"Diryor":*

- Pedagog - diryor (orkestr rahbari)
- Bolalar - orkestr
- Diryor qo'l ishoralari - bolalar harakatlanadi:

- Qo'llar yuqori - bolalar sakradi
- Qo'llar pastga - cho'kkalab o'tiradi
- Katta harakat - baland tovush (qichqirmasdan - faqat qo'l chalish)

5.3. Ob'ektlar bilan koordinatsiya

**"To'p bilan ritmik o'yin":*

- To'pni yerga urish - musiqiy ritm bo'yicha
- Ta-Ta-Ti-ti-Ta (ikki katta, ikkita tez, bitta katta)

**"Lentalar":*

- Har bir qo'lda lenta
- Musiqaning tempi, dinamikasiga mos harakatlar
- Koordinatsiya + estetik plastiklik

VI. DIAGNOSTIKA VA BAHOLASH

6.1. Koordinatsiya darajasini aniqlash

Qo'pol motorika testi:

Yurish va to'xtash:

- Musiqa - yurish, to'xtasa - darhol to'xtash
- 3 ball: Darhol, aniq
- 2 ball: Ozgina kechikish
- 1 ball: Katta kechikish yoki davom etadi

Sakrash:

- Musiqiy aksentga (urgu) qarab sakrash
- 3 ball: Aniq, ritm bo'yicha
- 2 ball: Ba'zi aksentlar o'tkazib yuboradi
- 1 ball: Ritmni tutmaydi

Bilateral koordinatsiya testi:

Ikki qo'l bir vaqtda:

- Ikki damburani bir vaqtda urish (10 marta)
- 3 ball: Aniq sinxron
- 2 ball: Ba'zan bir qo'l kechikadi
- 1 ball: Sinxronizatsiya yo'q

Ko'z-qo'l koordinatsiya:

To'pni ushlash:

- Pedagog to'pni tashlaydi, bola ushlaydi
- 3 ball: 8-10 martadan 8+ marta ushlaydi
- 2 ball: 5-7 marta
- 1 ball: 0-4 marta

6.2. Taraqqiyot monitoring

- Sentyabr: Boshlang'ich diagnostika
- Yanvar: Oraliq

- May: Yakuniy

Grafik, jadvallar - taraqqiyotni vizualizatsiya qilish.

VII. MAXSUS EHTIYOJLI BOLALAR

7.1. DCP (Detskiy tserebralnyy paralich)

Muammo: Muskullar tonusligi buzilgan, harakatlar noaniq, koordinatsiya zaif.

Musiqiy-ritmik yondashuv:

- Oddiy, sekin ritmlar
- Katta, aniq harakatlar
- Ko‘p takrorlash
- Individual yondashuv, sabr

7.2. Autism spektri

Muammo: Ijtimoiy muloqot qiyinligi, takrorlanuvchi xatti-harakatlar, o‘zgarishlarga sezgirlik.

Musiqiy-ritmik yondashuv:

- Aniq, bashoratlanuvchan ritmik strukturalar
- Takrorlanuvchi mashqlar (comfort zone)
- Vizual qo‘llab-quvvatlash (rasm, video)
- Ijtimoiy muloqotni ritmik o‘yinlar orqali rivojlantirish

7.3. DEHB (Defitsit vnimaniya i giperaktivnost)

Muammo: Diqqat tanqisligi, giperaktivlik, impulsivlik.

Musiqiy-ritmik yondashuv:

- Harakatli o‘yinlar - energiyani yo‘naltirish
- Qisqa, dinamik mashqlar
- Aniq qoidalar, struktura
- Ritm o‘z-o‘zini boshqarishni o‘rgatadi

VIII. XULOSA

Musiqiy ritm orqali bolalarda harakat koordinatsiyasini rivojlantirish - bu samarali, ilmiy asoslangan, bolalarga yoqimli yondashuv. Ritm va harakat o‘rtasidagi tabiiy, chuqur bog‘liqlik pedagogik maqsadlar uchun juda qulay.

Dalcroze euritmikasi, Orff-pedagogikasi, ritmik gimnastika, body percussion, musiqiy-harakat terapiyasi - bu metodlar majmuasi koordinatsiyani har tomonlama (qo‘pol va nozik motorika, bilateral, ko‘z-qo‘l) rivojlantiradi. Yosh xususiyatlariga mos mashqlar, o‘yinlar, diagnostika tizimi ta’limni samarali, individual, natijaga yo‘naltirilgan qiladi.

Yaxshi koordinatsiyaga ega bola - bu erkin, ishonchli, muvaffaqiyatli bola. Koordinatsiya - nafaqat jismoniy, balki kognitiv, emotsional rivojlanish ko‘rsatkichi. Musiqiy ritm - bu kalit, bolaning koordinatsiya, plastiklik, musiqiy-harakat madaniyati dunyosiga eshik. Keling, ushbu kalitdan to‘g‘ri, professional, ilmiy asoslangan tarzda foydalanamiz!

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Отличие музыкальной культуры от музыкального искусства в контексте эстетика. Science and Education 3 (5), 1562-1569
2. КБ Холиков. Роль теоретичности и применения информационных систем в области теории, гармонии и полифонии музыки. Scientific progress 2 (3), 1044-1051
3. КБ Холиков. Образовательное учреждение высшего профессионального образования в музыкальной отрасли Узбекистана. Scientific progress 2 (6), 946-951
4. КБ Холиков. Музыкальная идея и создание новых идей, его развитие. Science and Education 5 (6), 129-136
5. КБ Холиков. Неизбежность новой методологии музыкальной педагогике. Science and Education 4 (1), 529-535
6. КБ Холиков. Характеристика психологического анализа музыкальной формы, измерение ракурса музыкального мозга. Science and Education 4 (7), 214-222
7. КБ Холиков. Локально одномерные размеры, основа динамично развитого произведения музыки. Science and Education 3 (11), 1007-1014
8. КБ Холиков. Задачи хора для вырождающегося нагруженного управления косвенного, противоположного и параллельно-двигающегося голоса. Scientific progress 2 (3), 690-696
9. КБ Холиков. Прослушка классической музыки и воздействия аксонов к нервной системе психологического и образовательного процесса. Science and Education 4 (7), 142-153
10. КБ Холиков. Манера педагогической работы с детьми одарёнными возможностями. Science and Education 4 (7), 378-383
11. КБ Холиков. Магнитные свойства тяготение к человеку многоголосного произведения музыке. Scientific progress 2 (3), 728-733
12. КБ Холиков. Система грамматических форм полифонии, свойственных для классической многоголосной музыки. Science and Education 5 (11), 137-142
13. КБ Холиков. Искажения при синхронном направлении двух голосов в одновременной системе контрапункта и их решение. Science and Education 5 (11), 143-149
14. КБ Холиков. Три новые версии дефиниции формулировки мажора и минора. Science and Education 5 (11), 150-157
15. КБ Холиков. Психика музыкальной культуры и связь функции головного мозга в музыкальном искусстве. Science and Education 4 (7), 260-268
16. КБ Холиков. Перенос энергии основного голоса к другим голосам многоголосной музыки. Science and Education 3 (12), 607-612

17. КБ Холиков. Дифференцированное обучение студентов на занятиях гармонии и анализа музыкальных произведений. *Scientific progress* 2 (3), 1038-1043
18. КБ Холиков. Модели информационного влияния на музыку управления и противоборства. *Science and Education* 4 (7), 396-401
19. КБ Холиков. Характер музыки и результат смысловое содержание произведения. *Scientific progress* 2 (4), 563-569
20. КБ Холиков. Абстракция в представлении музыкально психологического нейровизуализации человека. *Science and Education* 4 (7), 252-259
21. КБ Холиков. Внимания музыканта и узкое место захвата подавление повторения, сходство многовоксельного паттерна. *Science and Education* 4 (7), 182-188
22. КБ Холиков. Защитный уровень мозга при загрузке тренировочных занятиях и музыкального моделирование реальных произведениях. *Science and Education* 4 (7), 269-276
23. КБ Холиков. Элементы музыкальной логики, фундамент музыкального построения. *Science and Education* 3 (1), 578-583
24. КБ Холиков. Основные концепции, проблемы и методы как теории и гармония в деятельности учителя музыкальной культуры в школе. *Science and Education* 3 (1), 663-670
25. КБ Холиков. Музыкальная модель, эффективный численный ритм и программный комплекс для концентрации вокального пения. *Science and Education* 3 (1), 546-552
26. КБ Холиков. Содержание урока музыки в общеобразовательном школе. *Scientific progress* 2 (3), 1052-1059
27. КБ Холиков. Музыка и психология человека. *Вестник интегративной психологии*, 440-443 2 (1), 440-443
28. КБ Холиков. Новые мышление инновационной деятельности по музыкальной культуры в вузах Узбекистана. *Science and Education* 4 (7), 121-129
29. КБ Холиков. Фокус внимания и влияние коры височной доли в разучивании музыкального произведения. *Science and Education* 4 (7), 304-311
30. КБ Холиков. Особенность взаимосвязанности между преподавателем и учащимся ракурса музыки в различных образовательных учреждениях: детском саду, школе, вузе. *Science and Education* 4 (2), 1055-1062